

پیشنه تدریس زبان تورکی و چاپ کتاب تورکی در افغانستان

از معلومات و اطلاعات گوناگون تاریخی و تاریخ معارف افغانستان چنین برمی آید که پایه های نخستین مکاتب عصری یا سیستم جدید آموزش در زمان سلطنت امیر حبیب الله خان گذاشته شده است. در زمان امیر حبیب الله خان لیسه حبیبیه در سال 1903 میلادی/ 1321 هجری قمری تأسیس شد. این مکتب دارای شش شاخه ابتدایی در سایر نقاط شهر کابل نیز بود. این معارف فقط در کابل محدود بود و در سایر نقاط کشور مکاتب محلی به اسلوب قدیم به مصرف مردم در مساجد هنوز تدریس می کرد.

این معارف کوچک با تشکیلات مختصری به نام «انجمن معارف» در زیر ریاست سردار عنایت الله خان معین السلطنه قرار داشت، که آمر و ناهی معارف بود. در جمع اعضای «انجمن معارف» شماری اعضای هندی و تورکی نیز شامل بودند. مرحوم غبار اعضای تورکی را چنین معرفی کرده است: سه نفر معلمین و مستخدمین تورکی (حسن حلمی افندی، محمد فضلی رسام و علی افندی). (غبار، میرغلام محمد، افغانستان در مسیر تاریخ، چاپ اول، ص 703)

در مکتب حبیبیه در پهلوی استادان داخلی، شماری استادان هندی و تورکی نیز تدریس مینمودند. در این مکتب مضامین عمومی، از جمله زبان (پشتو، دری، انگلیسی، تورکی و اردو) تدریس میشد.

در سال 1909/ 1327 هجری قمری لیسه حریبه تأسیس گردید. این لیسه يك مکتب آموزشی مسلکی بود، که برای اردو جوانان را تربیه می کرد. همراه با استادان داخلی، شماری از استادان تورکی نیز مضامین مسلکی نظامی و نیز زبان تورکی را تدریس می نمودند. مرحوم غبار نام استادان تورکی را نیز در تاریخش آورده است: علی افندی، نظیف افندی و عزت افندی. در رأس استادان تورکی فخرالدین پاشا ارکان حرب قرار داشت. (افغانستان در مسیر تاریخ، چاپ اول، ص 703)

امری بدیهی است که برای تدریس زبان های نامبرده کتب ویژه درسی نیز بایستی تألیف و چاپ شده، در اختیار استادان و شاگردان قرار می گرفت. «کتاب تورکی» استفاده شده در هر دو لیسه حبیبیه و حریبه توسط استادان تورکی تألیف گردیده و در کابل به چاپ رسیده بود. در واقع چاپ کتب درسی تورکی از زمان امیر حبیب الله خان آغازیده است.

تا جایی که از جستجوها دریافت شد، یکی از کتب تورکی درسی چاپ شده در زمان امیر مذکور کتابی به نام «صرف تورکی» بوده، که توسط محمد نظیف افندی استاد لسان عثمانی (تورکی عثمانی) در هردو لیسه حریبه و حبیبیه تألیف شده و در کابل به چاپ رسیده بوده است.

کتاب درسی «صرف تورکی» در زمان امیر حبیب الله خان، در سال 1336 هجری قمری به چاپ رسیده است. پیش از این «کتاب الفبای تورکی» که در زمان شاه امان الله خان در سال 1339 (93 سال پیش از این) در مطبعه معارف به چاپ رسیده بود، به عنوان نخستین «کتاب تورکی» چاپ شده از سوی دولت و در مطبعه دولتی در همین سایت معرفی گردیده بود. حال با معلوم شدن وجود کتاب «صرف تورکی» این تاریخ باز هم کمی دیرینتر شده، به زمان امیر حبیب الله خان می رسد. بدین معنی که کتاب «صرف تورکی» در سال 1336 هجری قمری (سه سال پیش از کتاب «الفبای تورکی» و 96 سال پیش از امروز) در کابل به نشر رسیده است.

چون آموزش زبان اکثر نخست از الفبا یا شناختن حروف آغاز می گردد، لذا چنین می نماید که قبل از تألیف و چاپ کتاب «صرف تورکی» بایستی «کتاب الفبای تورکی» تألیف و چاپ شده باشد. ولی ما در این مورد غیر از کتاب «صرف تورکی» چاپ شده در زمان امیر حبیب الله خان و «کتاب الفبای تورکی» چاپ شده در زمان امان الله خان تا کنون کتاب دیگری را نیافته ایم.

به هر صورت، فعلاً کتاب «صرف تورکی» را عجالاً دیرینه تر از کتاب «الفبای تورکی» دانسته در زیر آن را به گونه مختصر معرفی می کنیم، ولی جستجو در خزینه کتابخانه های داخلی و خارجی در این مورد کماکان ادامه خواهد داشت.

در پشتی کتاب مشخصات زیر به چاپ رسیده است:-

مؤلف: محمد نظیف معلم تورکی مدرسه مبارکه حبیبیه و حریبه سراجیه

از طرف نظارت جلیلیه معارف برای مکاتب ملکی و عسکری دولت علیّه (افغانستان) منظور و مقرر گردید. دارالسلطنه کابل (در مطبعه مبارکه عنایت) به زیور طبع آراسته گردید. سنه 1336 هجری، طبع اول (500) جلد.

این کتاب دارای مقدمه یی به زبان فارسی است، که توسط مؤلف نگاشته شده. ما متن کامل آن را در این جا از کتاب «صرف تورکی» نقل می کنیم:

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

ستایش گوناگون به آن قادر بیچون سزاست که هرکس را به زبانی گویا ساخته و تحیات بوقلمون از حد و عد بیرون به آن سرور پیغمبر رواست که لوی (انا افصح العرب و العجم) برافراشت - همچنین بر آل اطهار و صحابه کرام او باد.

اما بعد، چون تمدن و ترقی در عالم به تحصیل علوم و فنون است و مرصد این مقصد اقصی منوط و مربوط به آموختن السنه متمدنه وسیع است که کافل و شامل جمیع علوم و فنون می باشد و اگرچه چند زبان دارای این صفت در عالم موجود است، اما برای عالم اسلامی بهترین السنه زبان تورکی عثمانی است که حائز جمیع صفات لازمه و کفیل اشاعت و اذاعت علوم است و نیز تعلیم آن نسبت به السنه یورویی به صدها درجه بهتر است. خصوصاً برای مردم اسلام که زبان عربی را که جزء اعظم تورکی است. عموماً یاد دارند، از این رو بادشاه معرفت شعار خودمختار دولت (افغانستان) این زبان گوهرفشان را در مکاتب سلطنت قوی شوکت خود جاری داشتند و چون برای آموختن هر زبان یاد گرفتن قواعد آن چون صرف و نحو ضروری است، لهذا این رساله را به طریق سؤال و جواب برای هوسکاران لسان عثمانی تألیف نمودم که به زیر سایه مراجع و ایه اعلیحضرت (سراج الملة والدین) و نظارت عالی متعالی حضرت (معین السلطنه) صاحب بر رحله تدریس انداخته شد.

و من الله توفیق

معلم لسان عثمانی (محمد نظیف)

به گونه یی که خود مؤلف نیز در مقدمه یاد نموده، اثر به شکل سوال و جواب تألیف شده است. یعنی تمام مسایل مربوط به صرف تورکی مندرج در کتاب از طریق ارائه پاسخ به پرسش های مطرح شده توضیح گردیده است. به عنوان مثال:

- سوال: صرف عثمانی از چه بحث می راند؟

- جواب: از قواعد درست خواندن و نوشتن زبان عثمانی بحث می راند.

- سوال: حرکه چیست؟

- جواب: صدایی که به واسطه زبان و لب و دندان از دهان می برآید او را (حرکه) می نامند....

گفتنی است که موضوعات متن کتاب در بخش هایی مانند: اسم و انواع آن، ضمیر و انواع آن و غیره بخشبندی شده و در قالب پرسش ها مطرح گردیده است. در پاسخ ها، در واقع مسایل مزبور توضیح یا تعریف می شود. در پایان هر بخش برای شاگردان تمرین داده شده است. فهرست مندرجات کتاب از این قرار است:

- مقدمه: ص 2،

- مختصر صرف تورکی: ص 3،
- اسم و انواع آن: ص 5،
- ضمیر و انواع آن: ص 7،
- اسم اشارت: بو، شو، او (نزدیک، کمی دور، دور)، ص 12،
- ادوات استفهام: «کیم» برای زیروح و «نه» برای غیرذیروح، ص 12،
- کلمات استفهامیه: هانگی و قاچ، ص 13،
- مصدر. اجزای مصدر: ماده اصلیه و ادات (ایچمک: ایچ + مک)، ص 14،
- یک. مصدر ثقیل: مق (آلمق) دو. مصدر خفیف: مک (کبلمک)
- انواع مصدر پنج نوع است: اصلی، تأکیدی، تخفیفی، حاصل مصدر و اسم مصدر، ص 15،
- مثبت و منفی: کبلمک، اؤتورمق / کبلمه مک، اؤتورمامق، ص 17،
- صیغه ها: عثمانی ده 7 ته صیغه بار: ماضی، حال، استقبال، مضارع وجوبی، التزامی، امر است. ص 17،
- متعدی و لازم، معلوم و مجهول: مثال ها و تمرین، ص 24، مثال های مصادر:
- * ماضی شهودی شرطی: کبسدیم اېسه (اگر بریدم)، کبسدینگ اېسه (اگر بریدی)، کبسدی اېسه (اگر برید)،
- * ماضی نقلی شرطی: کبسمیش اېسه م (اگر بریده ام)، کبسمیش اېسه (اگر بریده)،
- * حال شرطی: کبسیور اېسه م (اگر می بُرم)، کبسیور اېسه (اگر می بُرد)،
- * استقبال شرطی: کبسه جک اېسه م (اگر خواهم برید)، کبسه جک اېسه (اگر خواهد برید)،
- * مضارع شرطی: کبسر اېسه م (اگر بُرم)، کبسر اېسه (اگر بُرد)،
- * وجوبی شرطی: کبسیملی اېسه م (اگر باید بیرم)، کبسیملی اېسه (اگر باید ببرد)،
- * التزامی شرطی: کبسسِم (اگر بیرم)، کبسسِه (اگر ببرد).
- تعریف بعضی مصادر، ص 46.

این مسایل دستور زبان تورکی به گونه یی که در کتاب مطرح و ارائه گردیده است، مال نزدیک به صد قبل از امروز است. در حال حاضر دانش زبان شناختی با انکشافات زیاد رو به رو شده، در مسایل مربوط نحوه تعریف و توضیح شده کتاب دگرگونی های فراوانی روی داده است.

به عنوان سخن پایانی: زبان تورکی یکی از زبان های مطرح در جامعه کشورمان از گذشته های دور بوده است. این زبان هم در مکاتب تدریس می شده، هم در بانکوت ها استفاده شده و هم در گستره دانش حربی و به ویژه ترمینولوژی نظامی جایگاه محکمی داشته است. چنانکه این مسأله در حال حاضر نیز در ساحه اصطلاحات نظامی به پیمانہ وسیعی قابل مشاهده بوده و در عمل کاربرد دارد.

کتاب «صرف تورکی» در حال حاضر نخستین کتاب چاپ شده در مطبوعات رسمی دولتی افغانستان است. همچنان، تورکان در پایه گذاری معارف نوین، اردوی جدید و عصری و نیز طبابت عصری در کشورما نقش چشمگیر و برجسته داشته اند.

﴿ ٤٩ ﴾

تصرف يك معدو خفيف ساكن برارو ذيل است

مثلا كلك : آمدن

فعل مضارع	ماضی نقلی	ماضی شهودی
كلرم : آییم	كلتم : آمده ام	كلدم : آوردم
كلرسنك : آیفی	كلتمسنك : آمده فی	كلدیسك : آوردم
كلر : آید	كلتمس : آمده	كلدی : آورد
كلرز : آییم	كلتمسز : آمده ایم	كلدیسك : آوردم
كلرسنكر : آید	كلتمسنكر : آمده اند	كلدیسكر : آوردم
كلرز : آید	كلتمسار : آمده اند	كلدیسار : آوردم
فعل وجوہی	فعل استقبالی	فعل حال
كلم : باید بیایم	كلچكم : خواهم آمد	كلورم : می آییم
كلمسنك : باید بیایفی	كلچكسنك : خواهم آمد	كلورسك : می آیفی
كلم : باید بیاید	كلچك : خواهد آمد	كلور : می آید
كلم : باید بیایم	كلچكر : خواهم آمد	كلورز : می آییم
كلمسنكر : باید بیایند	كلچكسنكر : خواهد آمد	كلورسكز : می آیفی
كلمسنكر : باید بیایند	كلچكسنكر : خواهد آمد	كلورسار : می آید
فعل الزامی	فعل امر	فعل امر
كلیم : باید	كل : بیا	كلیمسنك : باید
كلسك : باید	كلسك : بیا	كلیمسنك : باید
كلم : باید	كلمسنك : بیا	كلمسنك : باید
كلمسنك : باید	كلمسنك : بیا	كلمسنك : باید
كلمسنك : باید	كلمسنك : بیا	كلمسنك : باید
كلمسنك : باید	كلمسنك : بیا	كلمسنك : باید
كلمسنك : باید	كلمسنك : بیا	كلمسنك : باید

Presented by:

BAYANI SOCIAL & CULTURAL FOUNDATION
www.bayanifoundatuon.com